



ΠΕΜΠΤΟΣ, από τούς δρθίους, άριστερά, ό Νίκος Καζαντζάκης. Ή φωτογραφία παραχωρήθηκε εύγενώς από τόν συμμαθητή τού Καζαντζάκη, Γ. Φανουράκη.

'Αποσπάσματα από τό βιβλίο τής "Ελλης 'Αλεξίου

ΓΙΑ ΝΑ ΓΙΝΕΙ ΜΕΓΑΛΟΣ

ΤΙΠΟΤΑ δέν ζέραμε άκόμη γιά τήν ποιότητα τού μυαλού πού κρυβόταν μέσα στό κεφάλι του. Κ' έμείς μικρά παιδιά ούτε τά είκοσιέσσερα γράμματα τού αλφάβητου δέν ξεχωρίζαμε. "Ανθρωποι και κόσμος ήταν ό,τι θλέπουμε μέ τά μάτια μας. Μά ό Νίκος, εύτυχώς, μέ τό παράξενο σκαρί του, τραβούσε τήν προσοχή μας μέσα στό στενή, τήν περιορισμένη κοινωνία τού 'Ηρακλείου. Τί ήταν τότε - τά όλοπρώτα χρόνια τού αιώνα μας - τό 'Ηράκλειόκι... είκοσι χιλιάδες περίπου κάτοικοι και άπό αυτούς οί μισοί Τούρκοι... Δέν είχε γίνει άκόμη ή ένωση τής Κρήτης μέ τήν 'Ελλάδα. Καί δέν είχε γίνει ή ανταλλαγή τών πληθυσμών. Ξέραμε ό ένας τόν άλλο, τά σπίτια τους, τίς γειτονίες τους, τίς άρρώστιές τους, τίς άμαρτίες πού θάραιναν άπάνω τους, ή τά προτερήματα και τίς γενναίες τους πράξεις. Καί πρώτα άπό όλα πόσα μετζήτσια έχει ό καθείς στόν κάσα του, και πόσα άμπελοχώραφα.

Τό 'Ηράκλειο ήταν στενό και έδαφικά. Γιατί ήταν περιτριγυρισμένο άπό τά βενετσιάνικα κάστρα, τά «μπεντνια» όπως τά λέγαμε τούρκικα, πού δέ μας άφισαν ν' άπλωθούμε. "Εξω άπό τά μπεντνία άρχιζαν τά χωράφια. Στους πίο κεντρικούς δρόμους κάθονταν 'Ελληνες. Στους άπόκεντρους οί Τούρκοι. Στίς τούρκικες συνοικίες δέν πολυπγαίναμε έμείς. Οί έλληνικές οίκογένειες πήγαιναν

τά θραδάκια ή τό μεσημέρι στό δυό τρία ζαχαροπλαστεία και τήν Κυριακή βολταίρνανε άπάνω - κάτω στό μοναδική πλατεία «των Τριών Καμαρών». Σε κείνο τόν κόσμο τής κυριακάτικης περιδιάβασης πού δέ λείπανε ποτέ οί δικοί μου, έθλεπα τακτικά τό Νίκο μέ τούς φίλους του. Τό Μανώλη Γεωργιάδη, τό Γιώργο τό Φανουράκη, τό Χαρίλαο τό Στεφανίδη, τόν 'Ανδροκλή τόν Ξενάκη, τόν 'Ηρακλή τόν Πολεμαρχάκη... Αυτοί ήταν οί παρέες του τήν πρώτη δεκαετία. 'Αργότερα συνδέθηκε και μέ άλλους.

'Ο Νίκος ήταν κατάλιγνος. Μόνο άπό πετσι, κόκκαλα και νεύρα. Ψηλός, πρώτο μπόκι και όλόισιος. Κείνα τά χρόνια τόν θυμούμαι μόνο τά καλοκαίρια. Βλέπω τήν εικόνα του έντυπωμένη στό μνήμη μου μόνο μέ ζεστούς καιρούς. 'Η πλατεία των Τριών Καμαρών είναι καταδρεγμένη γιά νά δροσίσει. Καρέκλες και τραπεζάκια κρατάνε τά μισή πλατεία κι άνάμεσα στό τραπεζάκια τριγυρίζουν μικρά παιδιά και πουλάνε γιασεμιά και άμυγδαλόκαρπους λευκασμένους... Μά άν ή παρέα τού Νίκου τύχαινε νά 'ρθει και νά καθήσει άπό πίσω σου, πάλι σέ λίγο θά τόν πρόσεχες, γιατί γελούσε δυνατά και γνώριζες τό γέλιο του. Γελούσε πολύ ό Νίκος. Εύκολα, ζεκαρδιστικά, συχνά. Μά είχε και τή θεωρία πώς τό γέλιο είναι έξυγιαντικό. Θυμούμαι πολύ άργότερα, στός παραθερισμούς μας στό χωριό Κράσι τής Κρήτης - χωριό καταγωγής τού πατέρα μας, ό Νί-

κος τότε είχε πιά παντρεφτεί τήν άδερφή μου τή Γαλάτεια. Πώς κάθε μέρα θάζαμε καθ' ύπόδειξη τού Νίκου, εκείνος έκανε τήν άρχή, θάζαμε μπροστά «τή γελωτοθεραπεία»... Τό τί γινότανε τήν ώρα τού φαγητού κοντεύαμε νά πνιγούμε. Καί ποιά ήταν τό πρόχειρο μέσο άφορμής γιά γέλιο; 'Ο Νίκος έβαζε ένα στοίχημα: «Ποιάς μπορεί καθώς θά γελά, νά σταματάει άπότομα και νά δίνει στό μορφή του περίλυπη έκφραση;» 'Ακολουθούσε πανδαιμόνιο. 'Η περίλυπη έκφραση μετά τό ζεκαρδισμα ήταν τόσο κωμική, πού γινόταν άφορμή γιά πότερα γέλια. Τά γέλια μας άνασάτωναν τό χωριό πού τά παιδιά άπό ένα γύρι μαζεύονταν στόν πόρτα και στό παράθυρα νά μäs κάνουν γούστο.

Τό ντύσιμό του δέν παρουσιάζε τότε έκζητησι. Κοστούμια τά συνθησιμένα τής εποχής. Στο κεφάλι στερεότυπα φορούσε ένα άσπρο παναμά άν είχε ήλιο, κι άν ό ήλιος είχε φύγει κρατούσε τόν παναμά διπλωμένο κάτω άπό τή μασχάλη. Καί πάντα είχε μαζί του κ' ένα βιβλίο. Βιβλίο και παναμάς, ή μόνο βιβλίο ήταν τά πράματα πού δέ λείπανε ποτέ άπό τά χέρια του. "Αμα άρχισε νά φοιτά στό Πανεπιστήμιο τά αντικείμενα των χεριών του γίνανε τρία. Παναμάς, βιβλίο, μπαστούνι. "Ενα μπαστούνι μέ στρογγυλή άσημένια λαθή. Τό 'χε άσπου πέθανε. Τό 'χε πάρει άπό άγάπη μά κι αυτό έκείνον. Μου διηγήθηκε πώς τό 'χασε μιά φορά στόν



Η "Ελλη" Αλεξίου, αδερφή της πρώτης γυναίκας του Γαλάτειας, πού θά κυκλοφορήσει σέ μερικούς μήνες σέ βιβλίο τήν ιδιωτική ζωή του Νίκου Καζαντζάκη.



«Ελβετία. «Τό παράτσα σ' ένα τράμ. Γυρίζω στό δωμάτιό μου και αντίλαμβάνομαι πώς δέν τό 'χω μαζί μου. Πάει, είπα, μέσα στό τράμ τώρα τρέχα γύρευε, μά τό άτιμο αυτό δέν ήθελε νά μέ άποχωριστεί. Τήν έπαύριο μέ ειδοποίησαν πώς στήν 'Ελληνική Πρεσβεία θρίσκειται τό μπαστούνι μου και νά πάω νά τό πάρω... Κατάλαβα τότε πώς δέν πρόκειται πιά νά τό ξαναδώσω». Τό είχε άληθινά ως τήν ύστερη πνοή του.

Τήν πρώτη δεκαετία του αιώνα μας τό Νίκο τόν θυμούμαι μόνο τά καλοκαίρια. Όταν άρχιζε ό χειμώνας άλλαζε πολύ ή ζωή μας. 'Ιδιαίτερα έμάς των παιδιών. Κοιτάζαμε τά σκολεία μας. Σταματούσαν οι θόλτες και οι πλατείες. Χανότανε κι ό Νίκος. Συναντούσα συχνά τούς φίλους του στό δρόμο μά ό Νίκος είχε γίνει άφαντος. Έφευγε από τό 'Ηράκλειο κι αυτός γιά σπουδές. 'Ισόθιος σπουδαστής.

Ό κόσμος πολύ κουθέντιαζε τήν προσήλωσή του στό γράμματα.

«Πολύ παράξενο πράμα είναι τούτο... νά θγει από τό γέρο Ψωμή (Ψωμής ήταν τό παρατσούκλι του πατέρα του Καζαντζάκη), από έναν θάρταρο, αγράμματο, ματαιροθγάλη... νά θγει ένας γιός μέ τόση μανία γιά τά γράμματα...»

Άπέναντι στό σπίτι μας κατοικούσε ένας φίλος του Νίκου, ό Νίκος Χατζηδάκης. Μιά μέρα ό Χατζηδάκης έφερε στό Γαλάτεια' τήν αδερφή μου, νά δει τό λεύκωμά του. Τά λεύκωματα ήσαν κείνα τά χρόνια πολύ τής μόδας. Βάζανε έρωτήσεις διάφορες και οι φίλοι άπαντούσαν. Ποίον χρώμα σάς άρέσει; Ποία είναι ή μεγαλύτερή σας έλπίς; 'Αγαπάτε τά ταξίδια; Προτιμάτε τās ξανθās ή τās μελαχροινās; Σέ ποίαν ηλικίαν θά ύπανδρευήτε; κ.λ.π. κ.λ.π. Στο λεύκωμα του Χατζηδάκη ύπήρχε ή έρώτηση Τί έπιθυμείτε; Κι από κάτω άνάμεσα σ' άλλες άπαντήσεις, ύπήρχε και ή λιγύλογη «Τήν Γαλάτεια και μίαν καλή θην». Στο 'Ηράκλειο άλλο κορίτσι μέ τό όνομα Γαλάτεια δέν ύπήρχε. 'Η Γαλάτεια ένδιαφέρθηκε νά μάθει ποιός είναι αυτός πού τήν έχει έρωτευτεί και δέν τό ζέρει. Και ό Χατζηδάκης τής μίλησε γιά τό Νίκο τόν Καζαντζάκη. «Δέν είναι έδω, τής λέει, μά θά 'ρθει γιά τίς γιορτές των Χριστουγέννων.»

Οι γιορτές των Χριστουγέννων δίνουν πολλές άφορμές στήν κλεισμένη ζωή τής έπαρχίας κείνου του καιρού νά ξεκύνεται στους δρόμους. Οι καμπάνες χαλούσαν τόν κόσμο και τά μικρά παιδιά μέ τό καρτένιο καράβι φωτισμένο γύριζαν στό σήτσια και λέγανε τά κάλαντα:

«Χριστός γεννάται σήμεραν έν Βηθλεέμ τή πόλει
Οι ουρανοί αγάλλονται χαιρεϊ ή κτίσις δλη...»

Μπροστά από τήν πόρτα μας περνάνε οι: Καζαντζάκης και Μανώλης Γεωργιάδης. Στο δρόμο τριγυρνά κ' ή Γαλάτεια μέ τήν ξαδέρφη μας τήν Ειρήνη. Ό Νίκος τή ρωτάει σέ μιά διασαύρωσή τους:

—Τι έντύπωση σάς κάνουν τά κάλαντα, δέ σās συγκινούν; Έμένα μέ συγκινούν μέχρι δακρύων... Στήν επόμενη διασαύρωση ή Γαλάτεια άπάντησε:

—Έμένα όχι τά κάλαντα... μέ συγκινεί έμένα ή Λίμνη του Λαμαρτίνου...

Άκουγε πώς ό Νίκος ένδιαφέρεται γιά τήν τέχνη και θέλησε κ' εκείνη νά φανεί πώς κάτι ζέρει... άκόμη όμως ούτε ό ένας ούτε ό άλλος δέν είχαν άρχισει νά γράφουν. Ό έρωτάς τους έδωσε και στόν ένα και στόν άλλο τό ύλικό γιά τά πρώτα τους βιβλία.

Τό 1906 δημοσιεύτηκε τό πρώτο έργο του Καζαντζάκη: «'Οφισ και Κρίνο». Τό άφιερώνει («Στήν Τωτ' μου»). 'Υποκοριστικό καθευτικό τής Γαλάτειας. Μά δέν τό εκδίδει μέ τό όνομά του, αλλά μέ τό ψευδώνυμο «Κάρμα Νιρβαμή.» Είναι ένα βιβλίο έ-

ρωτικό, ή παθητική ζωή δυό τύπων ζένων από τήν καθημερινή συνθησιμένη ψυχοούνηση. «'Εχω πυρετό πάλι σήμερα...», έτσι άρχίζει. Είναι σέ μορφή ήμερολογίου και τελειώνει μέ τό σκοτωμό τής κοπέλας, μέ τό θάνατό της από τά άρώματα πού ό φίλος της σκόρπισε άφθονα μέσα στό έρωτικό τους δωμάτιο... Τό βιβλίο έκανε γιά πρώτο βιβλίο μεγάλη έντύπωση. Τά μεγαλύτερα μυαλά τής έποχής και πρώτα άπ' όλους ό μεγάλος Κωστής Παλαμάς άφιέρωσαν πολύ ένδιαφέροντα άρθρα γιά τόν «άγνωστο συγγραφέα». Ό Παλαμάς μάλιστα στήν κριτική πού έκανε στό «'Οφισ και Κρίνο» μιλεί σάν άληθινός προφήτης. Μπήκε μέ τό πρώτο στό νόημα και του ανθρώπου και του τεχνίτη.

«...ποίημα νεανικό, και νοσηρό, και ώραίο και θανάσιμο συμπλέκον άστόχαστα όμοϋ και θαθύνω- μάς έκστάσεις του μουσικισμού μέ του πριαπισμού τήν λύσαν... εικών ένός οστύρου και μιάς ψυχής εις σύμπλεγμα άδιάρρηκτον, έπιόλιτης και παραλήρημα, έργον άνήθικον... και όμοϋ ένθυμίζον δλην τήν ήθικήν άντινομίαν του άθλιου ανθρώπου, φυλακή μέσα εις τήν όποίαν άλληλοπαράσσονται άδιάκοπα ή σάρξ και τό πνεϋμα. Σελίδες... όπου σφύζει αίμα δημιουργικών και παραληρεί πυρετός



Η Γαλάτεια

καλλιτεχνικού όνειρου... είναι αι πρώται έκδηλώσεις τής ευαισθησίας νεαρού καλλιτέχνη, όστις μέ τόν καιρόν θά δημιουργήσει έργα ώραία και υγιή συγκινούντα και ευεργετούντα, άνυψώνοντα και καθαρίζοντα τήν ψυχήν ως είναι τά γεννήματα τής άρτίας και ιδεώδους τέχνης» («'Αναθήναια» τόμος 11,15 Φεβρουαρίου 1906 σελίς 281. 'Υπογραφή Διαγόρας, τό τότε ψευδώνυμο του Κωστή Παλαμά).

'Αντέγραφα δλα αυτά τά λόγια του Παλαμά, γιατί είναι άξιοθαύμαστα ή όξυδέρκεια του μεγάλου μας ποιητή. Σήμερα πού ό Καζαντζάκης είναι ένας αγαπημένος συγγραφέας σέ παγκόσμια κλίμακα, θά μπορούσαμε μέ τά ίδια ακριβώς λόγια νά χαρακτηρίσουμε τό έργο του όλο. Κι όχι μόνο τούτο. Ό

Παλαμάς έπρόβλεψε από κείνο τό πρώτο μικρού- λικο βιβλιαράκι τό μελλοντικό δημιουργό.

Τρία χρόνια άργότερα δημοσίευε κ' ή αδερφή μου τό πρώτο της μυθιστόρημα: τό «'Ριντι Παλιάσο» κι αυτό σέ μορφή ήμερολογίου κι όπου δίνει κ' έ- κείνη μέ τή σειρά της σκηνές τής έρωτικής της ζωής μέ τόν Καζαντζάκη. Είναι ένα βιβλίο άπίθανο στή γνησιότητά του. Όπου οι έρωτευμένοι αυτοί ζούνε τίς έρωτικές καταστάσεις, πού συνοδεύουν πάντα έναν έρωτα: τή ζήλεια, τά πείσματα, τήν έκδίκηση, τήν ψεύτικη άδιαφορία... και μόνο τόν έρωτα δέν ζούνε... Δέν τόν έζησαν έξάλλου ποτέ. Μά αυτό είναι θέμα, πού θά τό ξανακουβεντιάσουμε.

Η ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΣΥΜΒΙΩΣΗ

Στά ξαφνικά αντίληφθηκα στό σπίτι στό 'Ηράκλειο πώς γίνονταν έτοιμασίες γιά άναχώρηση τής Γαλάτειας. 'Υπό ποιες συνθήκες είχε άποφασισθεί αυτή ή άναχώρηση σέ μάς έγινε πολύ άργότερα ζεκάθαρο. Είχαν όμως προηγηθεί όρισμένα πράματα. Είχε κατεβεί στό 'Ηράκλειο και τόν φιλοξενήσαμε στό σπίτι μας ό διευθυντής του «'Νουμά» Δημήτρ. Ταγκόπουλος. Ό έρχομός του είχε συμπέσει μέ μεγάλες οικογενειακές τρικυμίες δικές μας έξ αιτίας του Νίκου. Οι συγγενείς δημιουργούσαν μέ τίς παρεμβάσεις τους θλο άθίωτο στόν πατέρα. Τ' άδέρφη στήνανε καθέμερα καυγάδες στή Γαλάτεια. Κ' ή Γαλάτεια, άν και δυνατός τύπος, θυμούμαι, δέν αντιδρούσε έντονα στίς επιθέσεις τους. Ό Καζαντζάκης δέν τής έδινε στοιχεία αυτούπε- ράσπισης. Είχε δημιουργήσει τό σάλο, τώρα τό πιστεύω άκράδαντα, από αιτίες έντυπωσιασμού, γιά νά πλουτίσει μέ παρδαλά χρώματα τή συγγραφική του επιφάνεια, χωρίς νά αισθάνεται τή φυσική ά- νάγκη νά τραθήξει τήν ύπόθεση ως τό τέλος. Γι' αυτό έτοι θλέποντας σήμερα τά πράματα του δι- νητρα πού όδηγούν σ' ένα γάμο, μά δέν είχε και τή δύναμη νά άντιμετωπίσει θαρραλέα και άνοιχτά τήν ύπόθεση.

Παράλληλα μέ τή δική του άμφιταλάντευση εί- xe νά αντιπαλέψει τήν καπιγορηματική άρνηση του θηριώδους πατέρα του στό γάμο. Έτοι είχαν τά πράματα, όταν κατέθηκε ό Δημ. Ταγκόπουλος στό 'Ηράκλειο. Τότε διψύθνε ένα περιοδικό κύρους, πού είχε έπιβληθεί στόν πνευματικό κόσμο. Μά και σάν άνθρωπος ήταν δυναμικός. Φωνακλάς, καυγα- τής, άνυποχώρητος. 'Η Γαλάτεια του διηγήθηκε τό δράμα της. Πώς χτυπιέται από παντού έξ αιτίας του Νίκου, ένω αυτός δημιουργός του άδιεξόδου, δέν παίρνει καμιά θέση...

Ό Ταγκόπουλος γίνηκε έξω φρενών. Τριγυ- νούσα μέσα στό σπίτι, δέ λάβαινα μέρος σέ καμιά συζήτηση, κοίταζα μόνο τά μαθήματά μου, ώστόσο σ' άφτιά μου φάνανε δλοι οι... ήχοι. Ό Ταγκό- πουλος, θυμούμαι, μέσα στήν έξαλλη όργή του νά δηλώνει: «'Ε, λοιπόν, αυτός ό άτιμος, πού έτοιμά- ζεται νά σταδιοδρομήσει στήν 'Αθήνα, πού άποθλέ- πει νά στηριχθεί στους δικούς μας κύκλους, έ, λοι- πόν, έγώ θά σοϋ τόν κάνω σκουπίδι, γιά φτύσιμο, μπαίγνιο. Θά σοϋ τόν κάνω των σκυλιών... Θά του μιλήσω δξ' άπ' τά δόντια...».

'Αν ό Ταγκόπουλος άπειλήσε τόν Καζαντζάκη, ή κάν του μίλησε σκετικά, δέν τό ζέρω. Πάντως μετά τήν άναχώρηση του Ταγκόπουλου, καλοκαίρι του 1911, αντίληφθηκα στό σπίτι τίς έτοιμασίες ά- ναχώρησης τής Γαλάτειας.

Είχε συμφωνηθεί νά φύγει ή Γαλάτεια συνο- δευόμενη από τόν πατέρα, και μέ τό ίδιο πλοίο θά 'φευγε κι ό Καζαντζάκης.

Τ' άδέρφη μου Ραδάμανθς και Λευτέρης, κ' έγώ, καθώς και λίγοι συγγενείς συνοδέψαμε τή Γα- λάτεια στό λιμάνι. Μαζί ήταν κι ό Μιχάλης. 'Αλλά καθώς έπιβιβάστηκαν, αντίλαμβάνονταν στό σαλόνι του βαποριου νά κόθεται θλοσούρος ό πατέρας του Νίκου. Είχε πληροφορηθεί τό καθέκαστα και θά τα- ξίδευε μαζί μέ τό Νίκο, γιά νά έμποδίσει κάθε έ- παφή. Τότε άποφασίστηκε στό γρήγορα νά έξευ-

1) 'Η Γαλάτεια 'Αλεξίου ήταν ή πρώτη γυναίκα του Κα- ζαντζάκη. Ζήσανε μαζί δεκάξη χρόνια, χωρίς μετά και ξανα- παντρεύτηκαν κ' οι δυό τους. Ό Νίκος μέ τήν 'Ελένη Σαμίου και ή Γαλάτεια μέ τό Μάρκο Αύγερη.



Αύγουστος του 1901. Η Γαλάτεια με την άσπρη μαντήλα πάνω σε γαϊδουράκι ανάμεσα σε συγγενείς επιστρέφοντας από το πανηγύρι.



Γ. ΜΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ. ΦΩΤΟΓΡΑΦΟΣ
ΤΗΣ Α. Μ. ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΚΑΙ ΤΗΣ Α. Β. Υ. Τ. Υ ΠΟΡΙΣΤΗΡΩΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΥΠΑΤΟΥ ΑΡΧΟΣΤΟΥ ΚΡΗΤΗΣ
- ΕΝ ΗΡΑΚΛΕΙΩ -

Με τόν πατέρα του, τή μητέρα του, τίς δύο αδερφές του, τόν άνηψιό και τήν άνηψιά του, στό 'Ηράκλειο τό 1900.

ρεθεί ένας τρίτος, κοινός φίλος και γνωστός Νίκου και Γαλάτειας, πού θά έπαιζε τό ρόλο μεσάζοντος. Σκοπός του ταξιδιού είχε καθορισθεί ό γάμος τους' αλλά στήν 'Αθήνα. Μακριά από τίς άγριες παρεμβάσεις του γέρου «Ψωμί». Σάν τέτοιος προκρίθηκε ό Μάνος Βατάλας. Έτρεξε ό Μιχάλης ό 'Αναστασίου, τόν θρῆκε σά γρήγορα, ό πατέρας άνάλαθε τά έξοδά του και σέ λίγο επιβιβαζόταν κι ό Βατάλας μαζί τους.

Στήν 'Αθήνα οι Γαλάτεια και πατέρας μείνανε στό ξενοδοχείο «Πριγκίπισσα 'Αλεξάνδρα». Οι Καζαντζάκιδες δέν ζέρω πού. 'Αλλά οι έπαφές πού έκανε ό Βατάλας δέ φέρανε κανένα άποτέλεσμα. 'Ο Νίκος έδήλωσε πώς δέ θά μπορούσε νά κάνει τό γάμο. Τότε ό πατέρας προσπάθησε νά πείσει τή Γαλάτεια νά επιστρέψουν στό 'Ηράκλειο, αλλά στάθηκε άένδοτη.

—Θά έμενα περισσότερο, τής ειπε ό πατέρας, νά φύγει ό Γέρο Καζαντζάκης καθώς λέει ό Νίκος πώς μέ τήν παρουσία του αποκλείεται νά κάνει γάμο, μά δέν μπορώ. Δέ μέ αφήνουν οι δουλειές μου, μόνο έλα νά φύγουμε. Αυτά είναι ρεζιλίκια. Κ' έγώ πῆρα τή μητέρα σου χωρίς τήν επιδοκιμασία τών γονέων μου μά στάθηκα άντρας, εκτέλεσα τήν ύπόσχεσή μου, αυτός δέ μου άρέσει. Δέ μου έμπνέει έμπιστοσύνη ή στάση του...

'Η Γαλάτεια, είμαι σιγουρη, έβλεπε στό βάθος τίς όρθές άπόψεις του πατέρα μά θρικόταν σέ άδιέξοδο. 'Η θέση της στό 'Ηράκλειο είχε γίνει πολύ δύσκολη. Θά άντίκρυζε τή δυσμένεια τής κοινωνίας έντονη, άπελπιστική.

—Στό 'Ηράκλειο αποκλείεται νά ζαναγουρίσω. Μου είναι άδύνατον. Ούτε και μπορείτε νά μέ διαόσετε, γιατί επιτέλους είμαι πάνω άπό είκοσιενός έτών...

—Και μένοντας έδω πώς θά ζήσεις;

—Κάτι θά θρω νά κάνω... μά κι ό Νίκος, άμα φύγει ό πατέρας του, θά τά τακτοποιήσει...

'Ο πατέρας έφυγε, κι οι Γαλάτεια Νίκος — είχε φύγει κι ό γέρο -Καζαντζάκης, — συγκατοίκησαν. Χωρίς νά παντρευτούν.

Τραγωδία γιά τόν πατέρα μας. 'Ο άνεπιληπτος πατέρας μας γνώρισε κείνη τή χρονιά άπανωτά τά χτυπήματα. Νά ζέρει τή Γαλάτεια μέσα στήν άβεβαιότητα. Μά τό χειρότερο ήταν τούτο. 'Ο κόσμος πληροφορήθηκε πώς είχε μείνει άστεφάνωπη και τό σχολίαζε. 'Ενώ έμεις λέγαμε πώς είχαν παντρευτεί. 'Ο Νίκος σέ μιά μοναδική συνάντηση του δέν ήταν μέ τό Νίκο στήν 'Αθήνα, του ειπε πει πώς δέν έγκρινει τό γάμο, γιατί θρικόταν σέ άντίθεση μέ τίς κοινωνικές του άντιλήψεις. Πώς ό γάμος είναι ένα κοινωνικό ψεύδος... και πώς δέν τόν άποκλείει έξ αιτίας του πατέρα του. 'Ο πατέρας του δέν άντείπε:

—Καλά σεΐς έχετε αυτές τίς άντιλήψεις, μά μπορώ έγώ νά θουτήξω τήν οικογένειά μου στήν άνυποληψία, έπειδή σεΐς δέν πιστεύετε στό θεομό του γάμου;

—Και ποιός σάς ύποχρεώνει νά πείτε πώς γάμος δέν έγινε; Νά λέτε πώς κάναμε τό γάμο.

—Κι αυτό δέν είναι κοινωνικό ψέμα; Αυτό δέν είναι σά νά παραδέχεστε τήν άνάγκη του θεομού;

—'Οχι, γιατί δέ θά μέ πηραέζει στή ζωή μου μέ τή Γαλάτεια... Νά λέτε πώς παντρευτήκαμε στήν εκκλησία του 'Αγίου Λουκά μέ κουμπάρο μας τόν Πολεμαρχάκη... όριστε, τί άλλο θέλετε. Κ' έμεις έτσι θά λέμε...

'Ηρθε λοιπόν ό πατέρας στό 'Ηράκλειο και ή διάθεσή του δέν ήταν καθόλου καλή. Είχε φυσική τήν ευθυμία, τ' άστεία, τήν ευχάριστη κουθέντα, και τώρα έμενε άρες άμίλητος. 'Ηρθαν τά συγγενολόγια νά τόν συχαρούν, τούς έλεγε μέ μισό στόμα ευχαριστώ. 'Ενα πρωί ηρθε και τόν θρῆκε στό μαγαζί ό γιατρός, ό μακαρίτης Δρακόπουλος, φίλος του σπιτιού άπό άνέκαθεν.

—'Ακου, Στελιανέ, του λέει, ή κοινωνία θαό

πως ό Καζαντζάκης δέν παντρεύτηκε μέ τή Γαλάτεια... πώς ζούνε σέ έλεύτερη ένωση... πρέπει νά τούς κλείσεις τό στόμα. 'Αρκετά άφησες νά έξευτελιζέται τό σπiti σου...

Αυτά γιά σήμερα πού τά γράφω φαίνονται άσήμαντες, και έξωφρενικές, άπίθανες στενοκεφαλίες, μά τότε άποτελούσαν τήν ίδια τή ζωή.

—'Ο πατέρας του ειπε, δέν πειράζει. 'Ας τους νά λένε...

—'Οχι, δέ θά τούς αφήσω. 'Εού πάντα σου ησσουν έτοι άναποφάσιτος και άβουλος. Θά πάω και τώρα άμέσως μάλιστα νά τό περάσω στήν έφημερίδα, γιά νά κλείσω τά στόματα.

'Εφυγε ό Δρακόπουλος και πήγε και πέρασε στήν έφημερίδα τήν άγγελία πώς ή τάδε και ή τάδε τήν τάδε του μινός τέλεσαν τούς γάμους τους στήν εκκλησία του 'Αγίου Λουκά στήν 'Αθήνα, παράνυμφος παρέστη ό 'Ηρακλής Πολεμαρχάκης.

Πληροφορείται ό γέρο Καζαντζάκης τή δημοσίευση τής άγγελίας, δημοσιεύει άντιαγγελία όπου έλεγε πώς ό γίος του και ή Γαλάτεια 'Αλεξίου ούδέποτε συνήσαν γάμο μεταξύ τους...

'Ηταν κείνη ή χρονιά 1910 γιά τό σπιτι μας σειρά δοκιμασιών. 'Εγώ τουλάχιστον πού ώριμαζα μέσα σ' αυτή τήν άτμόσφαιρα, μισούσα τότε άφάνταστα τό Νίκο γιατί τόν θεωρούσα ύπεύθυνο τής κακοδαιμονίας μας. Κι όσο γιά τόν έρωτα, τόν θεωρούσα κι αυτόν μάστιγα γιά τίς οικογένειες. Τόν έβλεπα σάν μιά κακοποιό δύναμη, άνθρωποχαλαστή τών πάντων. Κι αυτών πού τόν ζούσαν άμεσα, κι αυτών πού άποτελούσαν τό περιβάλλον τών έρωτευμένων... 'Ισως ή μισή αίτία τής άμειπτης ήθικά δικής μου ζωής νά είναι οι πικρες πού ζήσαμε όλοι μας έξ άφορμής αυτού του παράλογου δεσμού Γαλάτειας - Νίκου.

ΣΤΟ ΕΡΧΟΜΕΝΟ: 'Η συνέχεια